HISTORISCHE KRING
NEDERHORST DEN BERG

MAART 1994 · NR 13

PROVINCIE NOORD-HOLLAND GEMEENTE NEDERHORST·DEN·BERG

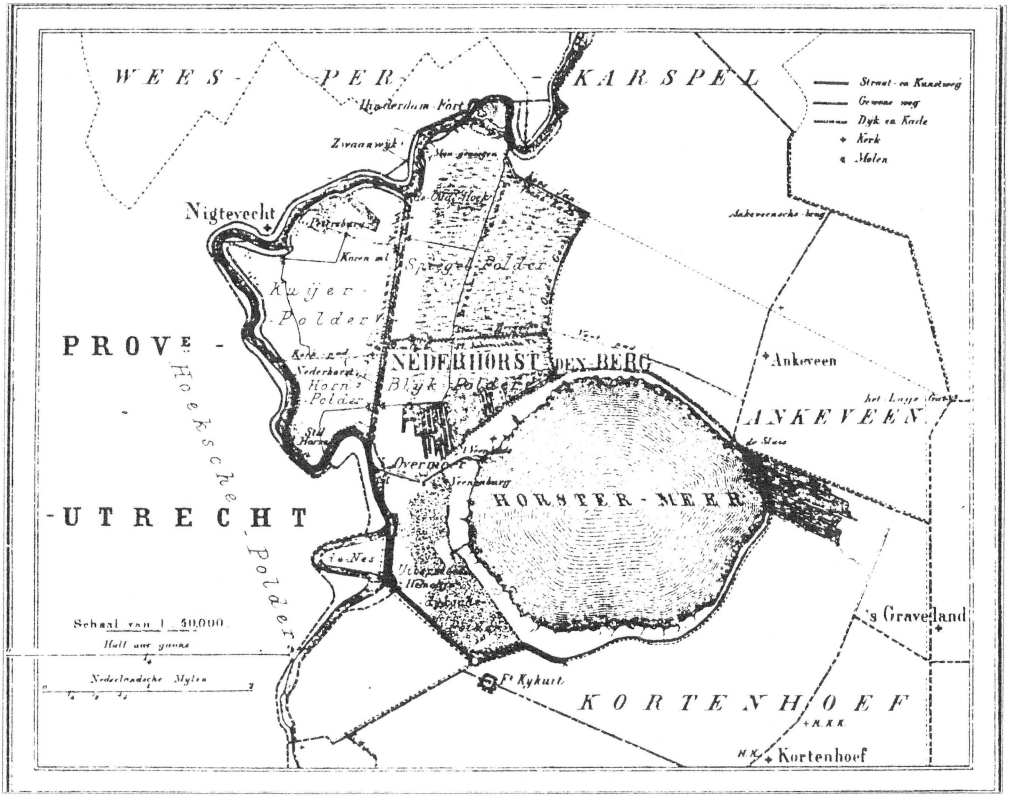

1867 *1460 Bunders 850 Inwoners* Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

Historische Kring Nederhorst den Berg

Bestuur	*Voorzitter*	J.E. Jansen Pieter de Hooghlaan 23 1394 GJ NdB, tel. 02945-4152
	Secretaris	A.M.E. Baar Torenweg 9 1394 EA NdB, tel. 02945-1804
	Penningmeester	K. Scherpenhuijsen Overmeerseweg 76 1394 BE Ndb, tel. 02945-1727
	Leden	J.F.A.Baar Kerkstraat 8 1394 CX NdB, tel. 02945-4309
		W.J. van Deutekom Uiterdijksehof 14 1394 JM NdB, tel. 02945-3343
		R.J. Verkaik Fazantelaan 17 1394 CH NdB, tel. 02945-4317
Redactie		G.J.M. Baar Zoddeland 26 1394 KR NdB, tel. 02945-4368
		T. Griffioen Kuijerpad 6 1394 DA NdB, tel. 02945-4106
		J.F.A. Baar Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 02945-4309
Tekstverwerking		N.W.J. Breed Fazantelaan 1 1394 CH NdB, tel. 02945-1645
Lidmaatschap		f 25,— per jaar Bankrekeningnr. 32.82.24.138 RABOBANK Nederhorst den Berg girorek.nr. van de bank: 368387

Niets uit deze uitgave mag, op welke manier dan ook, verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van het bestuur.

Nederhorst den Berg
Historische Kring

maart 1994, nummer 13

jaargang 4

opgericht: januari 1988

Inhoud:

PAG: 310 - Mededelingen en berichten

PAG: 317 - Van de kaart - Ruud Verkaik

PAG: 318 - Postkoetsperikelen - J.Kloosterman-Dekker

PAG: 319 - Geschiedenis van de familie Bak - M. Löwenthal-Bak

PAG: 323 - Het oude vissershuis aan de Hinderdam - Els N.G. Damme

PAG: 331 - Gesproken en gehoord verleden - Gerard Baar

MEDEDELINGEN & BERICHTEN

AFSCHEID BESTUURSLID GÉ VERHEUL.

In de ledenvergadering van 4 februari jl. heeft voorzitter Jaap Jansen met enkele welgemeende woorden Gé Verheul bedankt voor al het werk dat deze als bestuurslid voor onze Kring heeft gedaan. Gé acht namelijk de tijd gekomen om zijn plaats in het bestuur af te staan aan een jonger lid, hetgeen niet betekent dat hij zich nu helemaal terug trekt. Gelukkig niet! Hij blijft de Kring trouw en zal, als steeds, de publicaties in De Brug verzorgen. Gé heeft zijn bestuursfunctie overgedragen aan Ruud Verkaik en we zijn er zeker van dat Ruud een waardig opvolger zal blijken te zijn.

****

LOGO.

U hebt vast en zeker het logo van de H.K.N. al onder ogen gehad. Het is ontworpen door ons lid Piet Griffioen, die ook het logo voor de Stichting Nederhorst Aktief heeft ontworpen. Ons beeldmerk mag gezien worden.

****

Geschonken aan de Historische Kring:

- Dr. R.v.Luttervelt: "Schoonheid aan de Vecht" - Jan Slor.
- 2 Foto's van de Hinderdam - Mevr. v.Leijen.
- Foto O.L.S. ±1900 en 2 van de ijsbaan in 1908 - Mevr. M. Löwenthal-Bak
- 7 ansichtkaarten Nederhorst den Berg - RV
- 4 Foto's gezicht op de Voorstraat - Herman van Kooten.
- 2 Foto's van het Ooievaarsnest achter de Voorstraat (±1950) - Arie van Houten
- Dia's van de Kasteelbrand - Karel Scherpenhuijsen.
- 1 Foto van de overstroming van 1916 - P. Brinkers.

****

Ter herinnering: U mag uw contributie 1994 al betalen. Vorig jaar vergeten? Doe het alsnog! DANK U.

****

In dit nummer vindt u in het midden een index van de jaargangen 1991 t/m 1993. Deze inhoudsopgave is uitneembaar.

****

Zaterdag 19 maart 1994 wordt in Laar en Berg te Laren de genealogische contactdag Midden-Nederland gehouden.

****

De Open Dag van "Tussen Vecht en Eem", die afgelopen jaar in Nederhorst den Berg is gehouden, zal in 1994 georganiseerd worden in Laren en wel op 28 mei.

****

Op 11 juni 1994 organiseert "Tussen Vecht en Eem" een excursie naar Oldenzaal, Denekamp en Weerselo (o.a. St. Plechelmusbasiliek (950) - kasteel Singraven (17e eeuw) - Stiftkerk (14e eeuw)). Ter voorbereiding houdt Prof.Dr. P. Leupen op 22 februari a.s. een lezing in het Kerkcentrum Hogewey, Weesp (20.00 uur) onder auspiciën van de Historische Kring Weesp.

****

Kopij voor het volgend nummer graag vóór 1 mei 1994 inleveren bij de redactie.

****

AKTIVITEITEN/WERKGROEPEN

VERSLAG WERKGROEP PETERSBURG

C. Baar

Aan de hand van kopieën van prenten (Hr. Zweers, hartelijk dank) van het buiten Petersburg uit het plaatwerk "de Zegepraiende Vecht" (Amsterdam, 1719), met behulp van een aantal luchtfoto's die de heer Van Laere gemaakt heeft en een paar uurtjes puzzelen van de leden van de werkgroep, hebben wij een soort reconstructie kunnen maken van de ligging van het buiten Petersburg.

De ramen aan de voorkant van het gebouw keken uit op de Vecht, terwijl het uitzicht aan de achterkant de vijver, de tuinen en de Kuijerpolder betrof (zie bijgaand kaartje).

Als je de prenten bekijkt, moeten de tuinen werkelijk buitengewoon mooi van aanleg en aanzien zijn geweest, een waar lustoord.

Het "Zwarte Paadje" of "Petersburgse Pad" is de toegangsweg vanaf Den Berg geweest, maar de belangrijke gasten kwamen per plezierboot over de Vecht.
Er is weer een klein stukje ingevuld van de geschiedenis van deze buitenplaats.

Onze werkzaamheden krijgen een bijzonder tintje, daar er een "Peter de Grote-Manifestatie" op handen is en wel in 1996/1997. In deze jaren wordt teruggekeken op de drie eeuwen geleden ontstane hechte band tussen het Rusland van Isaar Peter de Grote en de Republiek.
Het verblijf van Peter de Grote in de Republiek leidde tot de opbouw van de Russische vloot naar Nederlands model.
De Russische Federatie wil hieraan op ruime schaal aandacht besteden en daarmee de betrekkingen met Nederland en liefst ook met andere Europese landen met een maritieme geschiedenis (o.a. Engeland) vernieuwen.
De aktiviteiten vinden de komende jaren niet alleen op het gebied van de scheepvaarthistorie plaats, er zullen lezingen, congressen en tentoonstellingen gehouden worden -zowel in Nederland als in Rusland- op het gebied van kunst, wetenschap en economie. Misschien lukt het ons om t.z.t. hier in Nederhorst den Berg een kleine tentoonstelling in te richten over "onze kontakten" met Peter de Grote.
We houden u op de hoogte.

Ter illustratie hoe nauw de banden zijn tussen de Hollandse en de Russische scheepvaart volgt onderstaand een lijstje met wat Russische woorden:

bakbort	sjkieper	sjtoerman
sjtierbort	farwater	flag
fok	sjtag	flagsjtok
bizán	gafel	wiempel
fordewind	blok	sjloep
sjtorm	matros	ost
forsjtewen	botsman	west
kalefateren	lotsman	nord

****

Krantenknipsels

Als u in een krant of tijdschrift iets tegenkomt, dat betrekking heeft op Nederhorst den Berg, wilt u dat dan uitknippen of daar een kopie van maken?
Mevr. Schilder verzamelt voor de H.K.N. alle knipsels. De "gewone" kranten pluist zij uiteraard zelf na.

(Weth. Bloklaan 16, tel. 3691)

****

Expositie Onderwijs in Nederhorst den Berg

In het najaar -medio oktober- wil de Werkgroep Documentatie een tentoonstelling inrichten over het "Onderwijs in Nederhorst den Berg", tot ± 1970.
Ongetwijfeld zal dit bij vele Bergers zeer veel oproepen. Beantwoord deze roep!! Laat uw herinneringen naar boven komen en neem eens een duik in uw "archief" of plakboek. Ongetwijfeld is er veel materiaal aanwezig.
Denk niet te gauw: "Dit is niet belangrijk", - "Dat zullen ze wel hebben" - "Dat gaat ze niets aan", of "Dat doet een ander wel!"
Laat ons weten of u in 't bezit bent of ons op 't spoor kunt brengen van een onderdeel van het onderwijsgebeuren in ons dorp. Heel veel onderdelen maken samen de onderwijspuzzel completer: Foto's - kranteknipsels - rapporten - dia's - informatie over gebouwen - verslagen - leerkrachten-info - anekdotes - tekeningen - verhalen - leerlingenmateriaal - films - leermiddelen - feestgidsen - schoolmeubilair - jubileauitgaven - lesmateriaal - schoolboeken - schriften..... en vul maar in.
Help ons er een mooie, overzichtelijke tentoonstelling van te maken.
Heeft u iets beschikbaar of wilt u wat meer weten, dan kunt u contact opnemen met:
Arie Kostelijk, Dammerweg 64, tel. 4898
Ruud Verkaik, Fazantelaan 17, tel. 4317
Jan Baar, Kerkstraat 6, tel. 4309.
WIJ REKENEN OP U!!!!

Tekening behorende bij de "uit-en verbouwing der Openbare School". (1883).
Aannemer Fr. Cölien werd het werk gegund voor *f* 778,--.
(Nu: Hoek Kerkstraat/Brilhoek - "De Werkplaats").

SAGV Nd B inv.nr. 264

A Hoofd ingang en Portaal.
B School Lokaal.
C Portalen voor de Privaten.
D Privaten.
E Hainois

TEGENWOORDIGE VOORGEVEL.

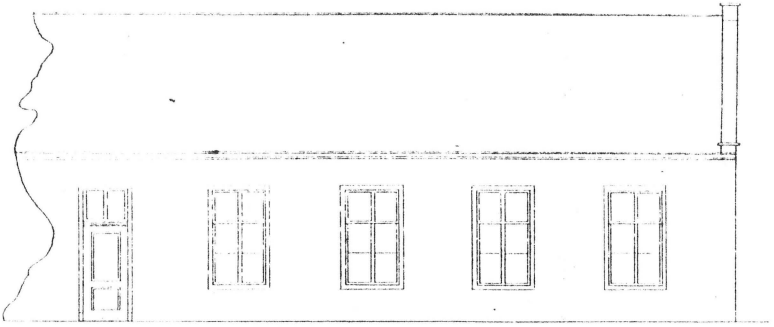

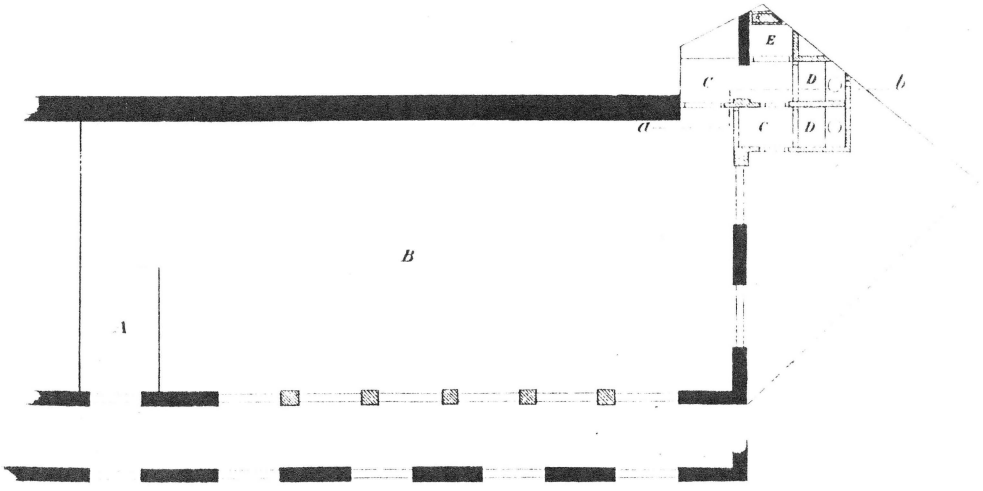

Voor eensluidend afschrift
De Secretaris van Onderhoudende

LEZING DE NES.

Het is al meerdere malen aangekondigd: Donderdag 14 april a.s. zal de heer Boerstra uit Vreeland een lezing houden over de Nes of het Realeneiland, voorheen behorende tot de gemeente Nederhorst den Berg en oorspronkelijk onderdeel van de Prutpolder, maar na het graven van de Nesservaart (1630) een eiland van ± 14 HA. Van 1633 tot 1821 bleef het zogenaamde Realeneiland in het bezit van de familie Reael. Tot 1829 wordt steeds vermeld: "de Nes onder Nederhorst den Berg". Bij de grenswijziging van 1834, kwam na veel geharrewar, de Nes bij Vreeland.
Het belooft een interessante avond te worden.
Als u zich wilt voorbereiden:
J. Krol "De geschiedenis van Nederhorst den Berg" Hoofdstuk XV: Het Realeneiland of de Nes - p. 205.
Jaarboekje Niftarlake 1989: J. Boerstra "Verdwenen buitenplaatsen in Vreeland".

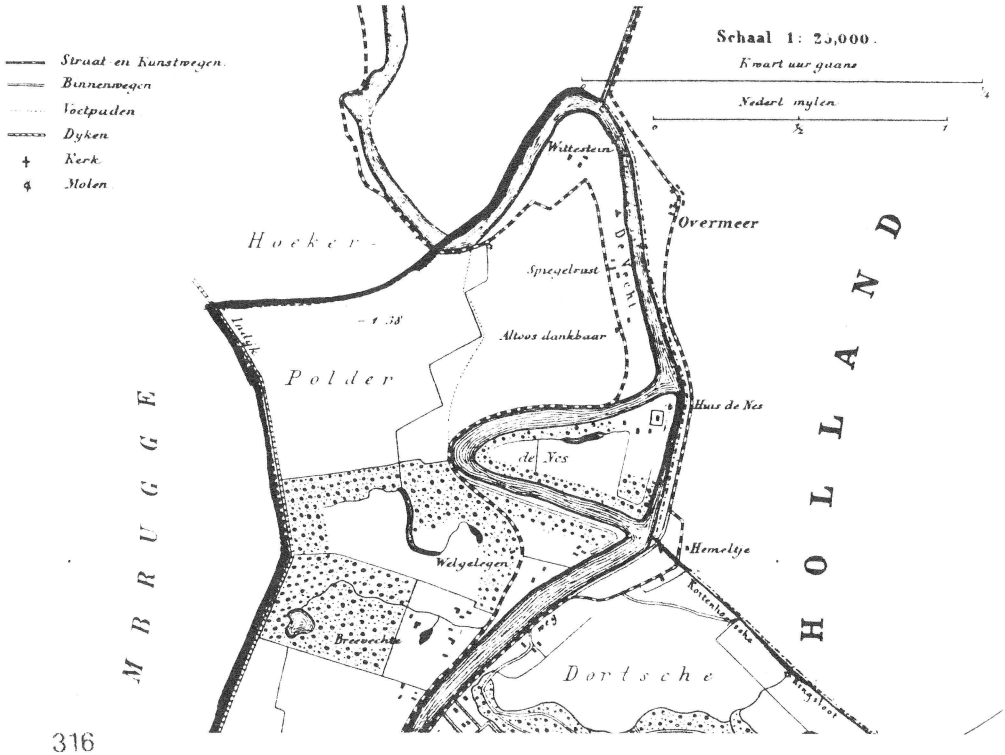

VAN DE KAART

Ruud Verkaik

Dit keer 2 kaarten van de Horstermeer, waarvan één uitgegeven door K. Dekker en de ander door A.V.A.
Beide kaarten zijn verzonden naar de heer Joh. van Harskamp, wonende in Oterleek bij Alkmaar.

De kaart geschreven in 1939 behandelt een kort verslag van een fietstocht van Purmerend naar de Horstermeer, die zoon Gerard gemaakt heeft.
Hij was om 3 uur aangekomen na de hele dag regen te hebben gehad. In Ankeveen regende het zo hard, dat hij bij iemand mocht schuilen. Daar is hij ook aan de thee geweest. Naar schatting hadden ze ± 12 kinderen met nog één onderweg.
Zaterdag gaat hij weer naar huis, samen met Frits. Floor gaat vrijdag weer terug.
Kwamen zij hier werken?

De tweede kaart is verzonden in 1943. Hier deelt zoon Flip mee, dat hij goed overgekomen is.
Hij is 's morgens vroeg op, dan haait hij zijn oom op van het melken en zit dan om kwart vóór zeven al te eten. Een brief volgt.
Wie was zijn oom?

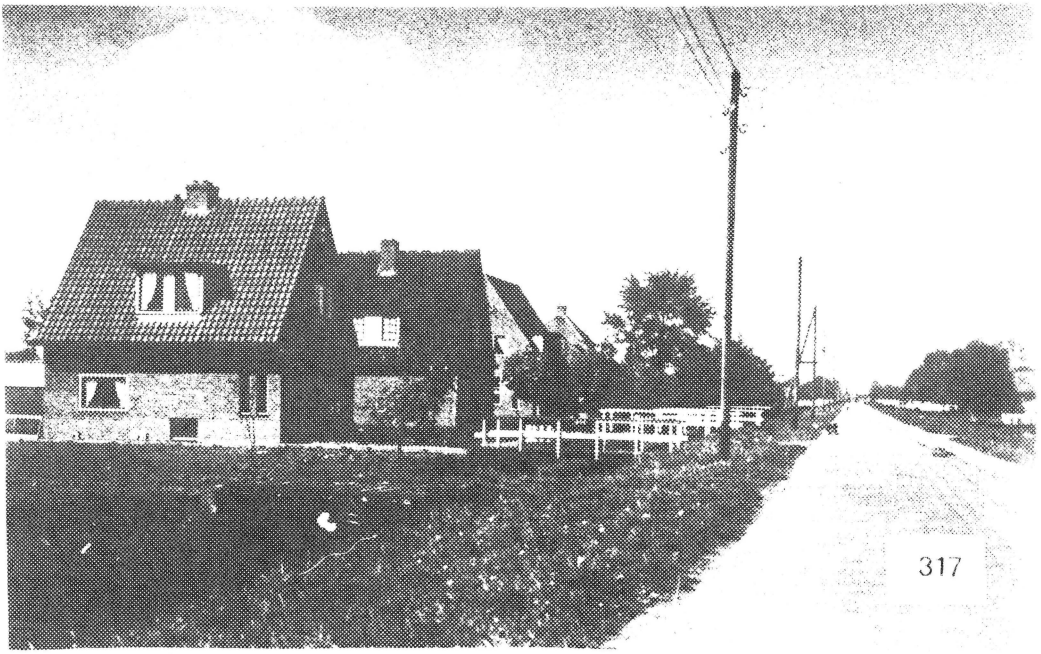

POSTKOETS PERIKELEN

J. Kloosterman-Dekker

Hendrik van den Bergh, een inwoner van Nederhorst, laat op 18 oktober 1709 "ten comptoire" van notaris Graskaas een akte opmaken waarin hij zijn echtgenote, Margareta Ghun, machtigt om zaken voor hem te regelen in Duitsland.
Het gaat om het innen van huurpen-ningen en andere inkomsten die hij te goed zou hebben; verder moet zij kwitanties overleggen.
De bezittingen zijn gelegen in Berghs-land en Kleefsland tot Duisburg; voorts in en om de stad Gelder. Het zijn landerijen, huizen en "graffsteden".
Zijn vrouw mag "nieuwe huere met de huerders of bewoonders maecken, deselve vercopen aen den coper, verhandelen, transporteren als mede gelden daer op te negotieren".

Margareta Ghun gaat daarna op reis en handelt de zaken af. Zij vertrekt op 11 november weer uit Duisburg aan de Roer, richting Holland, in gezelschap van Johannes van Eck van Solingen. Het is drie dagen rijden naar Arnhem. De "Dusseldorpse postkarre" is eigendom van Mr. Murenbreecker; met knecht Jan "aen de roer". Margareta heeft het geld opgeborgen in een groene "reyssack". De twaalfde november komen zij aan in Emmerich en de volgende dag rijdt Jan de "postkarre" naar de herberg de Roscam in Arnhem waar hij Margareta Ghun de groene "reyssack" ter handen stelt. De eigenaresse van het geld ziet dan dat er honderd rijksdaalders verdwenen zijn uit de tas, waarop zij "seer was misnoegende". Knecht Jan belooft "sijn uytterste devoir" te zullen doen om, vanuit Emmerich, onderzoek te doen.

Echtgenoot Hendrik van den Bergh verschijnt op 5 december weer op het kantoor van notaris Graskaas. Hij machtigt nu Johannes van Eck van Solingen, de reisgenoot van zijn vrouw, om deze zaak op te helderen en vooral om de honderd rijksdaalders weer boven water te krijgen. Van Eck moet daarvoor de postmeester aanspreken, alsook Jan de voerder van de kar; en voorts "generaliter alles doen wat hiervoor nodig en vereist is".

Hoe deze zaak afgelopen is blijkt niet uit het notarieel archief.

DE GESCHIEDENIS VAN DE FAMILIE BAK

M. Löwenthal Bak

Beknopte geschiedenis van de familie Bak aan de Voorstraat [1] te Nederhorst den Berg.

Hetgeen ik van mijn familie weet, is vooral te danken aan mijn oom Jan (1897-1986), die zich er altijd enthousiast voor ingezet heeft, om de herinnering aan zijn ouders, zijn ouderlijk huis en zijn voorgeslacht levendig te houden. Verder ben ik veel te weten gekomen van mijn oom Gijs (1893-1987) en van mijn vader Bernard (1888-1956), alle drie zoons uit het gezin van Gijsbertus Aloysius Bak (1844-1916), die zeven zoons en een dochter had.

Het verhaal over "Bak van de Voorstraat" begint met Gerrit Back (oorspronkelijk dus met "ck"). Hij schijnt het huis, waarin hij het beroep van logementhouder uitoefende, gekocht te hebben in 1824. In de 18e eeuw is het huis bewoond geweest door Ds. Rappardus en, vóór mijn grootvader het kocht, ook al logement geweest.
In mijn archief zit een advertentie uit de "Opregte Wezeper Courant" van 3 Juny 1807, waarin staat:

> "Indien iemand genegen is, voor gezondheid of vermaak eenige vrije kamers te huren en na verkiezing in of buiten de kost te zijn en tevens de vrije wandeling op een nabijgelegen Buitenplaats genietend, kan hij zich adresseren bij B. van Holst, kastelein in het Regthuis tot Nederhorst den Berg".

In een ander schrijven staat te lezen, dat de bovenverdieping van het logement reeds in de Franse tijd als "Regthuis" gebezigd werd.
Gerrit Bak, later wethouder van Nederhorst den Berg, verhuurde de grote kamer op de bovenverdieping in 1854 aan de Gemeente om er raadsvergaderingen te houden (Zie Krol: blz. 20). Het huis was ook stalhouderij en een echte "uitspanning". Zijn zoon Gijs vertelde later aan zijn kinderen, dat de Vechtstreek

[1] Het familiehuis heeft nu als adres: Voorstraat 15/17.

in die tijd (voordat 't Gooi door de aanleg van de spoorlijn Amsterdam-Amersfoort die functie overnam) een ontspanningscentrum was, waar veel mensen, vooral uit Amsterdam, per schuit of rijtuig heen gingen. Dan, zo vertelde Gijs, stond er op mooie zomerdagen een lange rij van meer dan 50 uitgespannen rijtuigen en Jan Pleiziers, van de brug tot de molen, langs het huis en aan de Vechtkant.

Gerrit Bak was een dynamisch man. Hij heeft veel grond en enige boerderijen aangekocht en had een belangrijke stem in de waterschappen van den Berg.
Drie keer heeft Gerrit een huwelijk gesloten. Het eerste huwelijk, met Wilhelmina Menken, heeft ca. 12 jaar geduurd. Van de vier kinderen sterven er twee op jonge leeftijd. Zijn tweede huwelijk met Maria Hagen duurde vier jaar. Maria stierf in januari 1839, kort daarna gevolgd door haar eenjarig zoontje Jan. De overlevering wil, dat Gerrit, toen hij voor de derde keer huwde, gezegd zou hebben: "Zolang God neemt, neem ik". Uit dit huwelijk, met Petronella Ubink (1809-1891), werden drie kinderen geboren, waarvan de jongste Gijsbertus Aloysius (1844-1916) na het overlijden van vader Gerrit het huis erfde en er tot zijn dood bleef wonen. De andere kinderen waren:
-Catharina, gehuwd met Jac. Wissingh, gewoond hebbende te Weesp.
-Pieter, gehuwd met Elisabeth Bernsen, die een logement in Overmeer (nu: "De Herberg") dreef.
Dit waren kinderen uit het eerste huwelijk. Uit het derde huwelijk kreeg Gerrit nog twee zoons en een dochter:
-Bernardus Petrus, gehuwd met Tonia van Nes. Zij bewoonden de hofstee Roosendaal op het Grote Eiland, bij Petersburg. Bernard was jarenlang gemeenteraadslid.
-Christina, gehuwd met Cornelis van Baren, deurwaarder, wonende te Schoonhoven.
-Gijsbertus Aloysius.

Verschillende verhalen over Gerrit Bak hebben altijd in de familie de ronde gedaan. Eén ervan is, dat hij in 1813 met zijn vriend naar Naarden is gelopen, tijdens het Beleg van Naarden, toen de Fransen de stad en vesting nog bezet hielden,

om te kijken wat er aan de hand was. Als je 16 jaar bent, wil je wel met je neus vooraan staan! Aangekomen bij de poort riep de schildwacht: "Qui vit!". Het antwoord van de vriend was: "Ik hiet geen Kiviet, ik hiet Jan Kars"! Gerrit kon niet vermoeden, dat in die dagen (1 december 1813) Maria Jurissen-Peters (1749-1813), de overgrootmoeder van zijn toekomstige schoondochter Henrica Christina Steenman (1856-1926), samen met één van haar kleinzonen, Cornelis v.d. Boogaard, 1 jaar oud, om het leven kwam, getroffen door een "18-ponder kanonskogel van een batterij van Naarden".

Gijsbertus Aloysius vertrok op 12 jarige leeftijd naar een kostschool in het Duitse Elten, waar hij goede resultaten behaalde en met een mooi getuigschrift weer vertrok. De directeur, de heer S. van der Schans, heeft menige brief geschreven naar de ouders van Gijs, om zijn vorderingen te melden. Zo lees ik bijvoorbeeld, dat Gijs in de franse taal no. 1 was van de 26 "élèves", evenals in het "Hoogduits". Elders lees ik, dat Gijs af en toe ziek was en hoe goed er voor hem gezorgd werd; ook dat hij heimwee had. De reden van zijn verblijf op de kostschool te Elten was waarschijnlijk, dat er in die tijd na het herstel van de Kerkelijke Hiërarchie (1853) nog niet veel katholieke middelbare kostscholen waren in ons land. Zijn vader bracht hem naar Elten per rijtuig. De reis duurde twee dagen en in Arnhem werd een tussenstop gehouden. Terug in Nederhorst den Berg, na de kostschooltijd, zal hij voornamelijk zijn vader geassisteerd hebben. Hij was ook poldersecretaris, agent in assurantiën en heeft op aandringen van burgemeester J.J. Schottelink als volontair op het gemeentehuis gewerkt. Als ambtenaar van de Burgerlijke Stand heeft hij diverse huwelijken voltrokken. Hij schreef vele "feestgedichten". Zij zijn interessant, omdat zij, zoals zovele bruiloftsliedjes, de doopceel lichten -in gunstige zin- van de diverse bruidsparen.
Gijsbertus is ook 55 jaar organist en dirigent van het R.K.Kerkkoor geweest, kosteloos, zoals hij schrijft, en heeft "zangers en knapen jaenlang muziekles gegeven". Op twaalfjarige leeftijd zat hij al achter het orgel en schreef hij de

orgelpartij van zes missen. Deze missen zijn jarenlang op het koor gebruikt. Ook componeerde hij andere muziek voor het koor. Het is vaak voorgekomen, dat hij met zijn zeven zonen op het zangkoor tijdens de Mis of het Lof zong of speelde. In 1913 nam hij, na enige conflicten met de geestelijkheid van de parochie, ontslag als koorleider en organist. Meer dan een halve eeuw had hij in zijn parochiekerk "Maria ten Hemelopneming" de functie van dirigent/organist uitgeoefend. Op de dag van het feest van Maria ten Hemelopneming (15 augustus 1916) overleed Gijsbertus.
Zijn kinderen, zeven zoons en een dochter, hebben, toen zij volwassen waren, allen Nederhorst den Berg verlaten. Zijn echtgenote Henrica Chr. Steenman stierf in 1926. Het huis aan de Voorstraat was al eerder (in 1924) verkocht.

Mijn vader Bernard (1888-1956) vertrok naar Amsterdam, waar hij 40 jaar leraar aan het Amsterdams Conservatorium geweest is. Tevens was hij organist/directeur van het zangkoor in diverse R.K. kerken.

Dit is een summiere beschrijving van de drie generaties Bak,die aan de Voorstraat gewoond hebben. Ik, als oudst levend kleinkind van Gijsbertus, die ik zelf weliswaar nooit gekend heb, ben van zijn nageslacht de enige, die nog levendige herinneringen heeft van de bezoeken aan Nederhorst den Berg.
Zo herinner ik me bijvoorbeeld nog heel goed de zeeplucht bij de Vecht, waar veel vrouwen, geknield op vlondertjes, nog hun was deden in de Reevaart. Ook herinner ik me nog sterk de rooklucht in het dorp van verbrand hout, de pomp, en dan ook nog de zusjes Bornhijm, die mij op kwamen halen om een wandelingetje te maken; ook het grootouderlijk huis met de vele kamers en de lange tuin.....

In de "Bergsche Post", eenmalig uitgegeven ter gelegenheid van een feestelijk familiegebeuren in 1923, stond als onderdeel van een lang gedicht van Jan Bak, vijfde zoon van Gijsbertus Aloysius, over dit huis:

"Het Vaderhuis, dat pralend
zich spieg'len in den Vechtstroom laat
en, als een sterrenlicht stralend
zijn kind'ren overal in jeugdherinnering staat!"

HET OUDE VISSERSHUIS AAN DE HINDERDAM

Els N.G. van Damme

Het oude vissershuis (fig. 1) aan de Hinderdam is niet meer. Het was het huis nr. 14, waar gedurende de laatste eeuw enkele generaties van de familie Hagen hebben gewoond, waarvan Johannes Hagen de laatste was. Hij was visser. In de zomer van 1991 werd het pand afgebroken en moest plaatsmaken voor een modern huis zonder historisch karakter. Van het oude huis rest ons slechts de interessante geschiedenis en deze wordt hier verhaald.

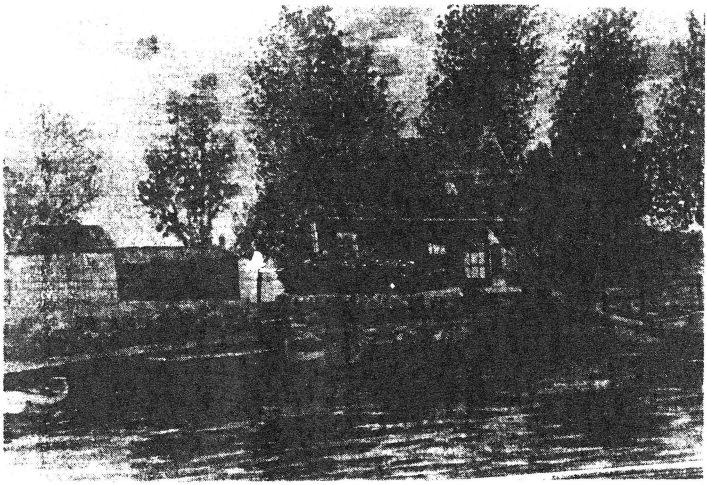

Fig. 1. Het pand Hinderdam 14 rond 1945 naar een schilderij van Gert Verhoef

In het begin van de zeventiende eeuw was er op de Hinderdam een grote bouwbedrijvigheid te bespeuren. Immers, de Fransen hadden in 1673 grote vernielingen aangebracht in de Vechtstreek en ook aan de Hinderdam. We weten dat de Hinderdamse sluis bij die gelegenheid werd vernield, wat ertoe leidde dat in 1674 nieuwe sluizen in Muiden werden geplaatst. Waarschijnlijk heeft de Dam rond 1700 een vervallen aanzien gehad. Er werden rond die tijd in elk geval een groot aantal panden

en veel land verhandeld en verschillende panden werden nieuw gebouwd. Op de plek waar het vissershuis gebouwd werd stond op dat moment klaarblijkelijk geen huis, want uit een pachtovereenkomst van 18 augustus 1734 blijkt die plek als "Erfje" toegewezen te worden aan Joost Martensz Laagland, die aan de Hinderdam woonde (1).
Er wordt daarin niet gesproken van een huis op het erfje. We weten wel dat er lang voordien huisjes gestaan hebben,waarvan de geschiedenis zeker tot 1662 teruggaat.

Het genoemde erfje was eigendom van Godard Baron van Tuyll van Serooskerken, Heer van Nederhorst van 1708-1757 en wordt als volgt omschreven: "Een Erfje groot omtrent ... Roeden geleegen aan den Hinderdam onder Onsen Geregte van Nederhorst, tusschen de Rijweg en het Sandpad alwaar aan d'Eene Zijde de Stoep of afgang van onsen pont aldaar en aan d'andere Zijde 't Erfje bij ons mede in Erfpagt aan Kornelis Jacobsz Pan uitgegeeven naast geleegen zijn". Elk erfje werd gepacht voor een "Jaarlijkse Somme van eene Gulden tien Stuijvers..... welke hij gehouden zal zijn Jaarlijks precies aan den Erfpagts Heer of Vrouw of derselver Rentmeester.....te betaalen en ieder Jaar op den eersten Maije of binnen zes weeken daar aan volgende op pane van een dubbele Canon....". De pachters worden verplicht het erfje goed te onderhouden en zijn niet gerechtigd eventuele verbeteringen die worden aangebracht te verkopen. Dat blijft het recht van "Naasting" van de eigenaren.

In december 1742 leent Joost Martensz Laagland *f* 799,-- en 20 stuivers van de metselaar Jan Veeren van Baambrugge. In de "Plegtbrief" (2) wordt als onderpand beschreven "sijn Huijsinge en Erve staande en geleegen aan den Hinderdam in deesen Geregte tusschen het Jaagpad of de Vecht en de Wagenweg, belendend ten Westen Cornelis Jacobsz Pan, zijnde Erfpagtgoed van den Heere van Nederhorst....".
We kunnen dus aannemen dat het huis waarover hier wordt gesproken gebouwd is tussen 1734 en 1742.
Op 14 december 1778 neemt de heer van Nederhorst -dat is dan Joan Hope- het recht van naasting. Het huis wordt aan

hem verkocht voor *f* 700,-- (3). Het jaar 1778 is geen toevallig tijdstip. Dan speelt de heer Joan Hope namelijk met de gedachte een brug te leggen aan de Hinderdam (4). Een verzoek hiertoe heeft hij net uit laten gaan (9 april 1777) aan de Edel Mogende Heeren 's Lands van Utrecht (5) en op 10 mei 1780 wordt de overeenkomst tussen Utrecht en de heer Hope gesloten (6). Daarin wordt hij verantwoordelijk gesteld voor de bouw en constructie van de brug, die zó moet zijn dat de schepen er gemakkelijk door kunnen passeren. Hij moet ook het ophalen van de brug regelen en het innen van de tol door de Stad Utrecht gedogen. Dat tolinnen gebeurde door het openen en sluiten van vaarbomen die aan de brug waren bevestigd. De heer Hope mocht zelf beslissen aan welke kant van de Vecht hij een en ander wilde laten geschieden. Nu werd de brug gelegd op een plek waar voordien de Schouw of Pont overging (fig. 2) en het is dus heel goed voor te stellen dat het "vissershuis" als dichtstbijgelegen woning geschikt was om als brugwachterswoning te fungeren.

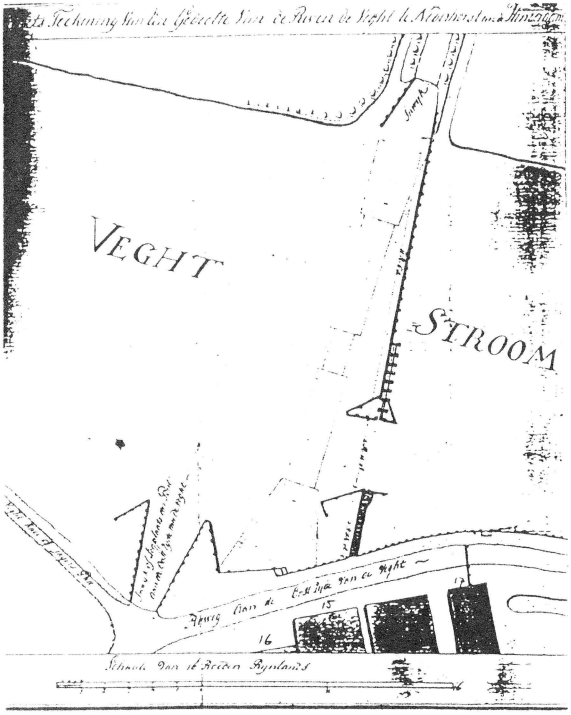

Fig.2. Ligplaats van de veerpont en plaats van de nieuwe Brug (gestippeld) aan de Hinderdam (4). Tevens vaarbomen in de Vecht t.b.v. de tolinning.
De cijfers bij de panden duiden de huidige huisnummers aan. Het pand tussen 15 en 17 is in 1963 afgebroken.

Bovendien woonde de tolontvanger er schuin tegenover, in het huidige Hinderdam 17. Tolinner was in die tijd Dirk Zwart: "Commissaris der tollen" (7).

De heer Joan Hope overleed op 20 april 1784 en liet zijn bezittingen na aan zijn drie zonen, waarvan Thomas Hope de woordvoerder was. Bij de nadering der Fransen in 1794 week de familie Hope uit naar Engeland en liet het beheer van hun bezittingen over aan dominee Henricus Rappardus, die deze in 1803 zelf kocht (8). In 1804, op 29 maart, wordt er een huurovereenkomst (9) gesloten tussen ds. Rappardus en Hendrik de Jongh, hospes aan den Hinderdam betreffende "De Huizinge en Herberge aan den Hinderdam op den hoek bij de brug aldaar, reeds door hem bewoond wordende, nevens het Huisje en Erve ten westen staande en gekomen van Jan Pan, mitsgaders den Tol of 't bruggeld van de valbrug over de Vegt ter plaatse.....". Het lijkt dus waarschijnlijk dat Hendrik de Jongh de eerste brugwachter was. Hij woonde er in elk geval al sedert 1787, want hij was als "Castelain aan de Hinderdam" één van degenen, die vergoeding claimde voor schade kort tevoren toegebracht door de Pruisische troepen en vroeg *f* 28,-- voor geleverde wijnen en genever (8).

Hendrik de Jongh heeft er gewoond tot zijn dood, waarvan acte werd opgemaakt op 19 december 1841. Zijn uitvoerige erfenis werd in 1845 beschreven (10). Hij huwde Antje de Jong en zij kregen vijf dochters, waarvan er twee op zeer jonge leeftijd overleden (11). Marretje trouwde met de overbuurman Jan Schuurman, bakker op de Hinderdam en later met Cornelis van Roijen (12). De tweede dochter Elizabeth trouwde met Jan van Emmerik, die schipper was van Nederhorst den Berg op Amsterdam en Utrecht. Hij moest heel precies op voorgeschreven tijden en startplaatsen vertrekken om op tijd de markten te kunnen bezoeken. De derde dochter trouwde met Arie Pos, de rietdekker, die ook op de Hinderdam woonde in het huidige nr. 17 en ook hij had evenals zijn vader Elbert Pos de taak van tolontvanger. Toen Hendrik de Jongh stierf erfden zijn dochters alles van hem en dat was niet onaanzienlijk

(10). De brug bleef bestaan tot 1819 en daarmee was ook het brugwachtersberoep van de baan.

Het vissershuis bleef lang behoren tot de bezittingen van de heren van Nederhorst tot na 1832. In dat jaar wordt de eerste kadasterkaart samengesteld en staat het huis nog op naam van Jonkvrouwe Warin. In 1850 is het in bezit van de wed. Cornelis Schreuder en in 1892 van Leendert Terlouw, veldwachter te Nederhorst den Berg (13).

Wie het huis achtereenvolgens bewoonden is niet gemakkelijk te achterhalen. Na de invoering van de burgerlijke stand in 1811 zijn de burgers en hun woonplaatsen geregistreerd, maar veel huizen op de Hinderdam hebben meerdere gezinnen geherbergd en in de loop van de tijd zijn er ook verschillende behuizingen geamoveerd en dat vormt samen met een voortdurend wisselende huisnummering een behoorlijke belemmering voor het vaststellen van wie op welke plaats woonde. Volgens de kadastrale gegevens van Nederhorst den Berg verkocht Terlouw het in 1906 aan Jacobus Hagen, die er toen ook ging wonen. Jacobus werd op 28 april 1882 aan de Hinderdam geboren. want zijn vader Hendrik Hagen, getrouwd met Cornelia Krijnen kwam op 3 juni 1879 op de Hinderdam wonen, maar dan in een huisje dat naast de familie Jan Bos stond en in 1939 is afgebroken (fig.3).

Fig.3. "Hinderdam 11". Afgebroken in 1939.

Na de dood van hun ouders bleven de beide zonen Jacobus en Johannes in dat huisje wonen, waarna Johannes in 1908 naar Nigtevecht vertrok. Jacobus huwde in 1905 met Catharina van der Vuurst en betrok het vissershuis, ofwel het huidige Hinderdam 14. Hij was ook palingvisser. Zij kregen zeven kinderen, waarvan Johannes, de jongste zoon, trouwde met Geertruida de Bruin. Zij erfden het huis in 1947, nadat beide ouders waren overleden. In 1991 werd het inmiddels bouwvallige huis gekocht door Rudolf Pos; helaas is het niet tot restauratie gekomen en heeft het oude huis plaats moeten maken voor een modern pand.

Het bouwplan van het huis was vrij eenvoudig. Het was een ruimte met een zoldering en een pannendak. Eén enkele wand scheidde een vrij grote ruimte van het huis af, waarin een schoorsteen was en een deur naar buiten. Die ruimte zou dienst gedaan kunnen hebben als herberg. De ingang was gericht naar de Vecht (Fig.4). Vanaf een tweede ingang kwam men in een doodlopend gangetje en vandaar kon men het woongedeelte van het huis binnentreden. Het gangetje gaf toegang tot een trap naar een grote zolder en een tweede trap naar een relatief grote opkamer. De kelder bestond uit twee afdelingen, gescheiden door een gemetselde boogconstructie. Tot op de zolder was de tweedeling van het huis herkenbaar: boven de scheidingsmuur tussen "herberg" en woongedeelte bevond zich op zolder ook een scheidingswand en een trapje, omdat het deel boven de mogelijke herberg lager was dan het deel boven de opkamer.

De reden waarom we het huis als "vissershuis" kunnen bestempelen, ligt ver in het verleden. Het visserijrecht in de rivier de Vecht heeft eeuwenlang aan de heren van Nederhorst behoort. Het oudste stuk dat op dit ogenblik voorligt (14) dateert van 4 oktober 1695 toen de nalatenschap van de heer van Welland, Hendrik Jacob van Tuyl van Serooskerken, in het openbaar werd geveild. Tot de bezittingen behoorde "....nogh de visserije in de riviere de Veght streckende van Hr Pieter Reaal zijn visserije af, tot aan de Garstmolen toe, Item de visserije in Nieuwe Veght of Rede vaert, mitsgaders de visserije van Bergervaert en den ouden Googh nogh het recht om te mogen hebben een overbrengende of overvarende schouwen aan stigtse sijde aan Hinderdam, volgens consent van Ed.Grootmog. Heeren Staten van Hollandt,....".

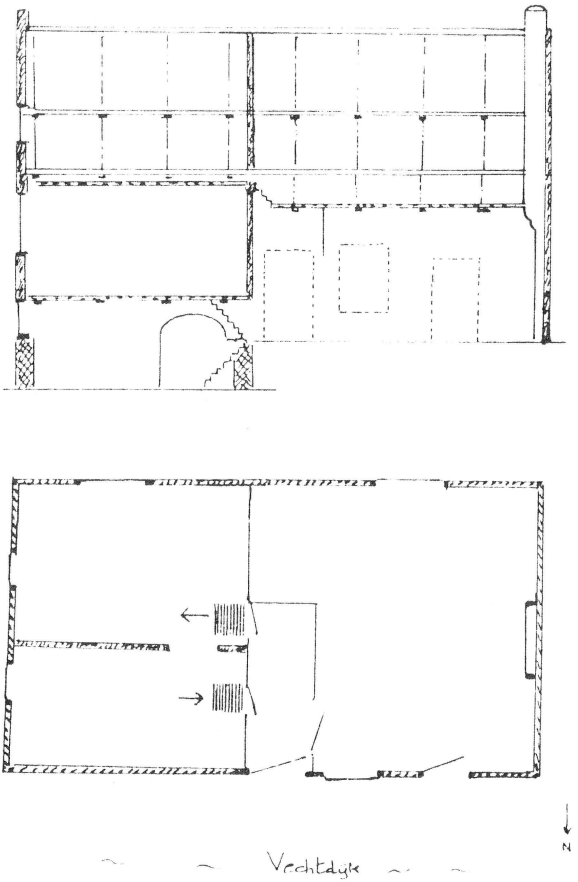

Fig. 4. Oorspronkelijk bouwplan en plattegrond van het huis, voorzover bekend.

Een identieke beschrijving wordt gegeven in 1701 (15) in de erfenis van Hendrik Jacob van Tuyl van Serooskerken en in 1774 (16) bij de verkoop van het huis Nederhorst en de bijbehorende bezittingen aan Joan Hope. De visserij was klaarblijkelijk een belangrijke inkomstenbron voor de bewoners van het huis en is dat tot recent gebleven. Door de aanwezigheid van de Pont en later de brug heeft dit plekje vooral vanaf 1700 de bijzondere belangstelling van de heren van Nederhorst gehad. Hun kwamen immers de pachtgelden van pont en brug en van de palingvisserij toe: een combinatie van de taken van pontbediende, brugwachter en palingvisser lag dus voor de hand.

Noten.

(1) Pachtovereenkomst tussen Godard Baron van Tuyll van Serooskerken en Joost Martensz Laagland 7 maart 1735. ORA Ned.d.Berg 3354-42; SA H'sum.
(2) Plechte 17 april 1778 ORA Ned.d.Berg 3354-44; SA H'sum.
(3) Transport van Marten Laagland aan de Heer van Nederhorst. ORA Ned.d.Berg 3358-60; SA H'sum.
(4) Damme, Els N.G. van, De Vechtbrug aan de Hinderdam (1780-1819). T.V.E.11, 94-97, 1993.
(5) Requeste van Joan Hope aan Staten van Utrecht om een Brug te leggen aan den Hinderdam, 9 April 1777, GA Ned.d.Berg 144, 7-20. SA H'sum.
(6) Conventie tussen Burgemeesteren van Utrecht & J. Hope, nopens 't maken van een Brug aan den Hinderdam. Utrecht 10 Mey 1780 & 's Gravenhage 25 Aug. 1780. GA Ned.d.Berg 144, 7-22. SA H'sum.
(7) Staat van bebouwde eigendommen 1819.OA Ned.d.Berg 228; SA H'sum.
(8) Krol, J. De geschiedenis van Nederhorst den Berg. Arnhem 1949.
(9) Huurcedulle tusschen de Wel Ed.Eerw.Heer H. Rappardus als Heer van Nederhorst, Verhuurder, en Hendrik de Jong Huurder in dato 29 Maart 1804. GA Ned.d.Berg 144; SA H'sum.
(10) Procesverbaal van publieke verkoop van vastgoed 28 Juny 1845. Not. Dirk van der Horst nos. 2849-2856. RA Haarlem.
(11) DTB Ned.d.Berg. SA H'sum.
(12) Damme Els N.G. van, Oude huizen aan de Hinderdam. Contactblad Hist. Kring Ned.d.Berg 2, p.143-152, 1992.
(13) Kadastrale leggers Nederhorst den Berg.
(14) Transport door Gijsbert van Tol q.q. ten behoeve van Hr van Wellant 4 oct. 1695. ORA Ned.d.Berg 3352-24; SA H'sum.
(15) Erfenis Hendrik Jacob van Tuyl van Serooskerken 15 dec. 1701. ORA Ned.d.Berg 3361/452-457; SA H'sum.
(16) Transportacte 16 april 1774 bezittingen Nederhorst aan Joan Hope. ORA Ned.d.Berg 3357/280; SA H'sum.

GESPROKEN EN GEHOORD

VERLEDEN

Gerard Baar

Soms was er van kool ook teveel van het goede. Hilversum was dan net niet de veiling die men moest hebben, daar de prijs dan een schijntje werd in vergelijking met al het werk dat bij kool verbouwen en bewaren kwam kijken. Een niet onbelangrijk gegeven was dat ook de Horstermeerkindertjes graag hun mond openhielden om er wat ingestopt te krijgen. Bij een grote oogst bracht de export-veiling van Broek op Langendijk redding. Er werd dan getelefoneerd, waarschijnlijk bij het postkantoor, en een paar dagen later arriveerde de boot van beurtschipper Groen uit de Langedijk aan de loswal in Overmeer, waar nu alleen nog ieder jaar Sinterklaas voet aan wal zet. Kostelijk, Strijbis, Kroon en Veen en misschien ook anderen brachten dan hun witte kool met paard en wagens naar Overmeer. Een tuinder was dan goed voor een spoorwagon, zo ongeveer 50.000 kg. Dat waren dus de karrevrachten vol die de gemobiliseerde soldaat Klein uit Soest tegenkwam, als hij door de polder over het paardenpad naar 's-Graveland reed om drinkwater voor de in Overmeer ingekwartierden te halen. De kool was bestemd voor de export naar de omringende landen voor de zuurkoolindustrie.

De gaten die steeds opnieuw in het pad ontstonden werden regelmatig dichtgeharkt door ene Jozef, wiens achternaam Kostelijk niet meer wist.

Degene, die dagelijks heen en weer door de Horstermeer reed was Ab Jong, de melkrijder. Hij haalde de melk bij de boeren en bracht deze naar de melkfabriek in Vreeland. Die stond op de plek waar nu nog Van Leers vatenfabriek staat, aan de Vecht.

Hofstede Rundervreugd, de melkfabriek aan de Meerlaan waar nu de Rivièrahof ligt, bestond nog niet. En niet te vergeten de passanten die in 's-Graveland op de paardentram naar Hilversum stapten. Halte "De Kei" was toen een echt plein omzoomd met grote bomen en uitspanningen waar het in de schaduw goed toeven was. Aan bruin worden dacht men niet in die dagen. Dat was de mode niet!

Bij veel vraag en weinig aanbod was Hilversum de aangewezen veiling. Deze lag links van de Berensteinseweg en was vanuit de Horstermeer te bereiken na bijna een halve dag zwoegen met een volgeladen vlet. Daar was vanaf huis, 2 man de hele dag druk mee en als ze terugkwamen hadden ze vrijaf. Met weinig wind was dat om 5 uur 's middags, maar met straffe wind tegen maar al te gauw 7 uur. En natuurlijk 2 man de hele dag kwijt op de tuin of in de schuur. Om u een indruk te geven, om de 3 weken was iedere kool in de koolschuur gekeerd en daarna begon hetzelfde liedje.
Maar hoe verliep zo'n kooltocht. Eerst voer men langs de weg naar de dichtstbijzijnde tocht (benaming voor de grote weteringen die de waterhuishouding in de polder versoepelen). Dan richting Oude Machine, aan het einde van de Machineweg, dat ging met de vaarboom. Na daar geschut te zijn ging het richting Ankeveen en vervolgens naar de sluis die aan het einde op de kruising van de Middenweg en de Herenweg lag. Waar weer geschut werd en al trekkend langs de Herenweg naar 's-Graveland, daar de 's-Gravelandsevaart op en in 's-Graveland 't Zuidereind linksaf de vaart langs de Berensteinseweg op. De kool werd afgeladen en weer ging het langs dezelfde route terug.....
Tot de auto zijn intrede deed. Het werd mogelijk in ongeveer anderhalf uur heen en weer naar de veiling te rijden. De aanschaf kostte ± *f* 1.000,--. De benzine, die bij Klaas Blom getankt werd, 1 dubbeltje. Blijven rijden is dan de kunst, want rekent u maar eens na. Er was echter een nieuw ontstaan voordeel: de 2 mannen waren weer zo goed als beschikbaar binnen het bedrijf. Men begon met de wortelenteelt. Spoelwortels. Een tamelijk arbeidsintensieve teelt. Zaaien, schoffelen, oogsten, inkuilen, uitgraven, zeven en spoelen in een grote ton met behulp van een oude bezem. Voordat het kistje gevuld met mooie wortelen bij de veiling afgeleverd kon worden, was er heel wat water door de Oude Machine uit de polder gepompt.

*

Overzicht van archieven en klappers betreffende Nederhorst den Berg

Streekarchief voor Gooi & Vechtstreek
adres: Oude Enghweg 23, Hilversum, Postbus 9900, 1201 GM
openingstijden: ma. t/m vr. 13.00-17.00 uur, 's morgens op afspraak
telefoonnummer: 035-292646

Archieven van:

* betekent dat er een toegang is op het archief in de vorm van een inventaris of plaatsingslijst.

dorpsbestuur, municipaliteit, gemeentebestuur, 1625-1813 *
idem, 1700-1936 *
gemeentebestuur, 1939-c.1968 *
bevolkingsregisters, (1830) 1850-1939 (1944) *
burgerlijke stand: geb. 1811-1892, huw. 1811-1912, overl. 1811-1932

oud-rechterlijk archief, 1620-1811 *
notarissen, 1664-1710, 1770-1789 *

Blijkpolder, 1708-1951 *
Broekerpolder, en Heintjesrak- en Broekerpolder, 1762-1950 *
Heintjesrak- en Broekerpolder, -1979
Horn- en Kuijerpolder, 1746-1962 *
Horstermeerpolder, 1612-1980 *
Spiegelpolder, 1779-1979 *
Spiegel- en Blijkpolder, -1979

Ned. Hervormde Gemeente, (1600) 1625-1954 *

DTB's (doop- trouw- en begraafboeken daterend voor 1811) *
doopboeken (hervormd), 1639-1823
dopen rooms-katholiek: tot 1810 behoorden de parochianen tot de statie Ankeveen (geen DTB aanwezig)
trouwboeken (hervormd), 1639-1823
begraafboeken, 1625-1828

klappers op naam en soort akte van:

Oud-rechterlijk archief (ORA):
3357 deel I (transporten en hypotheken) 1757-1774
3357 deel II (transporten en hypotheken) 1757-1774
3358 (transporten en hypotheken) 1775-1783
3359 (transporten en hypotheken) 1782-1802
3360 (transporten en hypotheken) 1803-1811
3361 deel I (schepenakten) 1577-1655
3361 deel II (schepenakten) 1660-1710
3362, 3363, 3364 (schepenakten) 1722-1773
3365 (schepenakten) 1773-1811

Op de studiezaal bevindt zich de historische bibliotheek. Er wordt naar gestreefd om hierin ook alle (historische) publikaties betreffende Nederhorst den Berg op te nemen.

Omslagprent

gemeentegrenzen van Nederhorst den Berg in het jaar 1867 - de Horstermeerpolder is nog niet drooggemaakt